

PASIONES, ACTAS DEL DOLORE
EN EL LIBRO DE BUCARLOS
LUDWIG W. BÄRBODD
DE LA
ASOCIACIÓN HISPÁNICA DE
LITERATURA MEDIEVAL

43

SANTANDER

22-26 de septiembre de 1999

PALACIO DE LA MAGDALENA

Universidad Internacional

Menéndez Pelayo

Al cuidado de

MARGARITA FREIXAS Y SILVIA IRISO

con la colaboración de Laura Fernández

CONSEJERÍA DE CULTURA

DEL GOBIERNO DE CANTABRIA

AÑO JUBILAR LEBANIEGO

ASOCIACIÓN HISPÁNICA DE LITERATURA MEDIEVAL

SANTANDER

•MM•

ACTAS DEL
VIII CONGRESO INTERNACIONAL
DE LA
ASOCIACIÓN HISPÁNICA DE
LITERATURA MEDIEVAL

SANTANDER
22-26 de septiembre de 1999
PALACIO DE LA MAGDALENA
Universidad Internacional
Méndez Pidal

Al cuidado de
MARGARITA FREIXAS Y SILVIA IRISO
con la colaboración de Laura Fernández

© Asociación Hispánica de Literatura Medieval

Depósito legal: SA-734/2000

Carolina Valcárcel

Tratamiento de textos

Gráficas Delfos 2000, S.L.

Carretera de Cornellà, 140

08950 Esplugues de Llobregat

Impresión

·MM·

L'ADAPTACIÓ DE LA «CRÒNICA» DE RAMON MUNTANER AL «LLIBRE DE LES NOBLESES DELS REIS» DE FRANCESC DE BARCELONA

VERÓNICA ORAZI
Universitat de Venècia

EL «LLIBRE de les nobleses dels reis» de Francesc de Barcelona és conegut a través d'un testimoni de la meitat del segle XV,¹ en què s'hi narran les proeses de reis, comtes i barons des de l'antiquitat —a partir del regne de Babilònia— fins a la coronació d'Alfons el Benigne a Saragossa el 1328, adaptades o bé traduïdes pel mateix compilador.² Entre els textos emprats per a realitzar aquest «projecte historiogràfic» hi figura també la *Crònica* de Ramon Muntaner, més precisament els capítols 146-298 (des de la meitat aproximadament —amb la mort de Pere el Gran el 1285—, fins a la conclusió —coronació d'Alfons el Benigne—);³ és a dir, meitat del text muntanerí.

Fins al 1983, data de la reedició de les *Quatre grans cròniques*, el testimoni que ens transmet el *Llibre* feia part de la tradició directa de la *Crònica*, amb els altres còdex que ens la conserven de manera integral o bé parcial. Des de la meitat dels '80, però, el *Llibre* ja no apareix entre els seus testimonis,⁴ sinó que és assenyalat independentment, sota el nom de l'autor (Francesc de Barcelona),⁵ suggerint que té una rela-

¹ Cf. *Bibliography Of Old Catalan Texts (BOOCT)*, per B. Jorgensen Concheff, Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison, 1985, p. 77, n. 797.

² J. Massó i Torrents, «Historiografia de Catalunya en català durant l'època nacional», *Revue Hispanique*, XV (1906), en particular les pp. 571-572; *Idem*, *Exposició d'un pla de publicació de les cròniques catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, post 1912; M. Coll i Alentorn, «El *Llibre de les Nobleses dels Reys*», *Estudis Universitaris Catalans*, XIII (1928), pp. 485-524.

³ Cf. F. Soldevila, *Les quatre grans Cròniques*, Selecta, Barcelona, 1983. M. Coll i Alentorn, «El *Llibre de les Nobleses*», p. 516, fa notar a més que el *Llibre* reproduceix alguns passatges de Muntaner (segona meitat del capítol 32 i tot el successiu) en què es relata el matrimoni de Carles d'Anjou amb la filla del comte de Proença.

⁴ Cf. *Bibliografia de Textos Catalans Antics (BITECA)*, per V. Beltran i G. Avenzoa, <http://sunsite.berkeley.edu/philobliblon>, en què el manuscrit 487 de la Biblioteca de Catalunya no apareix entre els testimonis que ens transmeten l'obra de Muntaner.

⁵ Cf. BOOCT, p. 77, n. 797.

ció diferent amb l'obra de Muntaner. És oportú, doncs, verificar si i en quina mesura el *Llibre* s'ha de considerar un testimoni més de la *Crònica*, és a dir una transcripció del model, amb les variants i errors característics de tota transmissió manuscrita medieval, o al contrari si es tracta d'una adaptació, resultant d'una voluntària activitat de reescriptura. En aquest cas, s'haurà d'establir a través de quines modificacions i per a quines finalitats Francesc de Barcelona intervé en el text-base, identificant les tècniques d'adaptació del model, a través de les quals es realitza l'intent reelaboratiu. Si fos així, el *Llibre* hauria de col·locar-se en la tradició indirecta de la *Crònica*, amb les traduccions antigues, les adaptacions, les citacions en altres obres. La situació, doncs, es perfila més complexa d'allò que un primer examen indueix a pensar i mereix un aprofundiment, per a establir quines són les relacions existents entre el text de Francesc de Barcelona i aquell de Muntaner.

L'únic estudi extens i fonamental des del punt de vista ecdòtic i codicològic sobre el *Llibre* es deu a Miquel Coll i Alentorn, qui, en un article del 1928,⁶ presentà notícies extremadament interessants. L'estudiós s'adonà que la reproducció de la *Crònica* de Muntaner comença amb el capítol 146, si bé el text apareix «abreujat molt considerablement», fins a la narració dels fets dels catalans en Orient (capítol 194), que al contrari mostraria una intervenció de síntesi molt menys pregona.⁷ Assenyalà a més una breu interpolació en correspondència del capítol 189;⁸ la supressió dels capítols des del 244 al 270 compresos, del capítol 272 amb el *Sermó* que Muntaner compongué a l'ocasió de la publicació de la campanya de Sardènia i Còrsega i trameté al rei; interpolacions extenses al capítol 273, inspirades potser en alguns passatges de la crònica del Ceremoniós.⁹ El text de la crònica apareix doncs més o menys abreujat i les intervencions personals de Muntaner, en primera persona, passen gairebé sempre a la tercera. Les informacions de Coll i Alentorn representen tot això que es coneix sobre les relacions entre el text transmès pel *Llibre* i aquell de la *Crònica*. A l'estat actual de les nostres coneixences l'estudi de la tradició manuscrita de l'obra de Muntaner¹⁰ obliga a

⁶ M. Coll i Alentorn, «El *Llibre de les Nobleses*», al què remetem per la descripció del manuscrit i l'anàlisi codicològic-paleogràfic. L. Nicolau d'Olwer, «La *Crònica* de Ramon Muntaner. Filiació dels seus textos», en *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, I, s.n., Barcelona, 1936, pp. 69-76; dedica al còdex poques línies del seu contribut, senyalant-hi (p. 76) «l'interpolació que es situa entre els caps. 273-274».

⁷ M. Coll i Alentorn, «El *Llibre de les Nobleses*», p. 518: «Alguns capítols són transcrits gairebé com els duu l'original».

⁸ L'interpolació és: «foren sebellit axí com lo dit infant avia ordonat al monestir de freres menors de Saragossa», referit a l'infant Pere i a Ramon d'Anglesola, morts al setge de Lleó; cf. M. Coll i Alentorn, «El *Llibre de les Nobleses*», p. 517. Com exposaré més endavant, existeixen al *Llibre* també altres interpolacions respecte a la crònica muntaneriana.

⁹ Es tracta dels capítols I.13-14, I.20, tot i que la versió del *Llibre* apareix molt més detallada, per admissió del mateix M. Coll i Alentorn, «El *Llibre de les Nobleses*», p. 518.

¹⁰ He començat la col·lecció del sis testimonis que formen la secció barcelonina-valenciana de la *Crònica* (comprès el manuscrit contenen el *Llibre de les Nobleses dels Reis*) en ocasió d'una llarga estada a Barcelona el 1997, gràcies a l'adjudicació d'una borsa d'estudi de l'*Institut d'Estudis Catalans* pel projecte

col·locar també el *Llibre* de Francesc de Barcelona i cal encara verificar de manera sistemàtica la concentració i la qualitat de les intervencions realitzades al text, per arribar a col·locar amb precisió el testimoni en la tradició directa o més bé indirecta de la *Crònica*.

Els resultats exposats a aquesta contribució procedeixen de la col·locació integral del text del *Llibre* corresponent a la *Crònica* amb l'edició d'aquesta, confirmada per la confrontació amb el testimoni valencià i els cinc barcelonins de l'obra de Muntaner. L'anàlisi comparativa de la *varia lectio* mostra una situació més articulada d'això que a primera vista es podria pensar; la dada més evident que emergeix de tal operació en efecte és que el *Llibre* no es pot considerar en conjunt ni una transcripció de la *Crònica*, ni tampoc una adaptació; al contrari la lliçó es caracteritza per l'alternància de passatges transcrits i altres pregonament modificats, sigui en sentit reductiu o amplificatiu. La situació es complica encara més, degut a l'activitat gairebé constant de reescriptura respecte al model, que, si bé no influeix de manera neta sobre el contingut, modifica la forma fins a fer-ne una obra independent i donant vida a un text diferent.

L'exposició dels resultats aconseguits implica la definició inicial de les categories d'intervenció delimitades a través de la col·locació. Com ja havia assenyalat Coll i Alentorn, el text apareix abreujat; aquest intent de síntesi es realitza, però, en dues maneres distintes: per una banda ometent dades i notícies considerades no significatives respecte a la descripció de l'esdeveniment narrat; per l'altra condensant el material textual, així que tots els elements informatius del model permaneixen, si bé exposats de forma succinta i essencial. S'han de distinguir doncs els casos d'omissió dels de síntesi.

L'OMISSIÓ

La tipologia d'intervenció més freqüent al text és sens cap dubte l'omissió; a través d'aquesta són eliminats detalls de què es pot prescindir perquè són considerats no fonamentals per a l'economia de la narració o no coincidents amb els interessos i les finalitats de qui escriu.

La intervenció més macroscòpica d'aquest tipus correspon a l'omissió de vint-i-set capítols (§§ 244-270), que narren els antecedents de la història del ducat d'Atenes, amb el començament del govern de Bonifaci de Verona, la filla del qual es casarà amb l'infant Alfons Frederic, qui esdevindrà així duc d'Atenes (§ 244); els enfrontaments entre el rei Jaume (abans rei de Sicília, esdevingut rei d'Aragó a la mort del seu germà, d'investigació sobre «La tradició manuscrita de la *Crònica* de Ramon Muntaner», tutor el P. Josep Massot i Muntaner. Actualment estic prosseguint amb l'estudi ecdòtic dels altres tres testimonis (Madrid, Escorial, Catania), per a identificar a través de l'anàlisi comparativa de la *varia lectio* les relacions existents entre els còdexs. Limitadament a les relacions entre els testimonis de Barcelona i València (sis atestacions, respecte a les nou que componen la tradició sencera) estic acabant un estudi de pròxima publicació.

Alfons el Franc, el 1291) i el rei Ferrando de Castella (fill del rei Sanxo) i la pau consegüent, amb l'atac conjunt al regne de Granada (§§ 245-247); els fets relatius a l'illa de Djerba (§§ 248-255); la mort del rei Jaume segon de Mallorca (§ 255); la represa de les hostilitats entre el rei Frederic de Sicília i Robert d'Anjou i la treva consegüent (§§ 256-260); els antecedents del domini francès al ducat d'Atenes (§§ 261-262), les noces de l'infant Ferrando (després duc d'Atenes) i les seves qüestions familiars (§§ 263-269); l'infant resta vidu i confia el seu fill de pocs dies a Muntaner, perquè el dugui a Perpinyà, al rei de Mallorca; mort de l'infant Ferrando i retorn del ducat d'Atenes als anjoiins (§ 270).

La segona omisió extensa abasta el capítol 272, comprnent el *Sermó*,¹¹ compost per Muntaner el 1322, en ocasió de la publicació de la campanya de Sardenya i Còrsega, enviat al sobirà per aconsellar algunes destreses estratègiques i suggerir operacions tàctiques, i successivament inserit a l'obra.¹² El poema en vers, en bona part dedicat a l'exaltació del casal d'Aragó, no podia interessar Francesc de Barcelona, qui en general preserva els fets, més que acollir opinions i comentaris personals; així doncs també els savis consells que Muntaner prodiga al sermó no atreuen la seva atenció i per això el capítol sencer, que en justifica la composició, n'explica la gènesi i conclou amb una sèrie de comentaris personals de Muntaner, és omès.

Ultra aquestes dues omissions macroscòpiques, però, n'hi ha també moltes d'altres, distribuïdes per tot el text, que es poden classificar en dues categories distintes: d'una banda un grup constituït per informacions jutjades poc interessants o fins i tot supèrflues, que pertanyen al contingut, a l'essència dels esdeveniments narrats; i d'altra banda un segon grup format al contrari per expressions i informacions purament funcionals a l'estructura textual, que serveixen per exemple com a connectors, com a reclam relatiu a un fet que s'havia deixat en suspens o que satisfan necessitats afins, pertanyent a la forma i a la construcció de l'obra, a la seva redacció escrita. L'anàlisi d'aquestes dues categories revela algunes tendències, com ara l'eliminació dels trets accessoris o percebuts com a tals, perquè transcendeixen la dimensió real, col·locant-se més aviat al pla emotiu, estretament personal, o més

¹¹ En relació al *Sermó* vegeu M. Milà i Fontanals, «Lo *Sermó* d'En Muntaner», en *Obres Completes*, III, Verdaguier, Barcelona, 1888-1895, pp. 243-275; Ll. Nicolau d'Olwer, *L'esperit català de la crònica d'En Ramon Muntaner*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1938, pp. 1-20; F. Soldevila, «Sardenya en les cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner», *Archivio Storico Sardo*, XXVIII (1962), pp. 5-17, ara en *Cronistes, joglars i poetes*, a cura de J. Molas i J. Massot i Muntaner, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba 175), Barcelona, 1996, pp. 107-121; M. Perugi, *Il Sermó di Ramon Muntaner*, Olschki (Studi 37), Florència, 1975; V. Orazi, «Il *Sermó* nella *Crònica* di Ramon Muntaner: la confluenza della voce dell'individuo nell'espressione corale di un popolo», en *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo. Atti del VI congresso. (III internazionale) dell'Associazione Italiana di Studi Catalani*, I, a cura de P. Maninchedda, Cooperativa Universitaria Editrice Cagliaritano, Cagliari, 1998, pp. 406-418.

¹² Com es pot llegir al pròleg de la *Crònica*, Muntaner va començar-ne la redacció a l'edat de seixanta anys, el 1325.

aviat perquè interpretats com a inútil redundància o xarnera formal sense valor de contingut.

Entre els aspectes exclosos relacionats amb el contingut i amb l'implicació personal de qui havia redactat el text cronístic, que al *Llibre* ja no interessen, cal esmentar les manifestacions de condol per la mort d'un personatge i les seves exèquies;¹³ les invocacions a la divinitat i els amonestaments de caràcter ètico-religiós;¹⁴ els *exempla*, les citacions proverbials;¹⁵ les locucions i els passatges especificatius o considerats redundants;¹⁶ els elogis del casal d'Aragó i dels seus components (però també almiralls, personalitats qui formen part de la cort, etc.).¹⁷

Al costat d'aquestes omissions que afecten el contingut, moltes d'altres interessen al contrari els nexos formals amb funció purament connectiva o narratològica,¹⁸ que serveixen per lligar un episodi precedent amb la narració present, per a recordar esdeveniments ja referits o als que s'ha fet referència i altres aspectes estructurals relatius a la conformació i al desenvolupament dels fets narrats, que prescindeixen del significat i del missatge textual. Substancialment es tracta d'expressions com: «Ara us lleixaré de parlar de ... e tornaré a parlar de...», de les referències a fets i notícies ja exposats, a través dels quals Muntaner realitza

¹³ Reis: §§ 146 (Pere el Gran), 181 (Sanxo de Castella), 292 (Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc); cavallers: § 206 (En Corberan d'Alet); el fill de Carles d'Anjou (§ 180).

¹⁴ §§ 149, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 203, 227, 276, 280, 283, 284, 287, 288, 290, 291, 292, 296, 297, 298.

¹⁵ §§ 147 («diu l'eximpli del prohom: "Tramit savi, e no li digues què faça"; per què tot senyor e ciutat e vila deu metre sa punya que con tramet missatges, que els hagués los pus savis que pusca, que bon missatge honra son senyor (e açò comunament), e aporta tot çò per què va, a bona fi»), 203 («diu l'eximpli del savi que "con Déus vol mal a l'hom, la primera cosa en què el puniex és que li tol lo seny"»).

¹⁶ Els preparatius per a la partença del missatger qui anuncia la mort de Pere el Gran (§ 146); conversió i entrada en monestir dels fills majors del rei de Mallorca i del rei Carles (§ 182); reacció del Papa –amb discurs directe– en ocasió de la desconfitada dels francesos a Galliano (§ 191); referències a sants i relíquies (§ 234); precisacions logístiques i topogràfiques (§§ 147, 150, 152, 155, 156, 159, 171, 173, 175, 177, 180, 195, 198, 199, 202, 214, 215, 222, 230, 238, 273, 278, 283, 284, 287, 295) o bé numèriques relatives a distàncies, soldats, participants en algun esdeveniment o encara de tipus diferent (§§ 152, 164, 168 pecuniàries, 170, 171, 187, 195, 205, 220, 223, 234, 295 els participants en la coronació d'Alfons el Benigne) o més aviat temporals (§§ 158, 165, 171, 172, 176, 192, 204, 206, 212, 213, 218, 220, 221, 295); notes sobre els vestiments i els ornaments (§§ 147, 295, 297); repeticions (§§ 148, 152, 156); al·lusió a les proeses dels cavallers i paral·lel amb personatges literaris (§ 148: *Llibre de Jaufré*); referències a fets personals dels personatges (§§ 148, 173, noms dels missatgers qui tracten la pau, 215, 237); notícies i decisions estratègiques i seves justificacions (§ 149, 159, 165, 169, 172, 178, 227, 230, 276, 278); descripcions (§ 152 del saqueig, 155, 296, 298 dels festejaments, 159 de l'acolliment festiu, 280, 290, 291 genealogia del casal d'Aragó); testimoniatges directes i comentaris personals de Muntaner (§ 155; el ben conegut *Què us diré?*: § 158, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 176, 181, 186, 192, 195, 199, 202, 203, 205, 214, 215, 217, 218, 219, 221, 223, 225, 226, 229, 230, 234, 235, 236, 237, 238, 274, 277, 282, 290, també irònics: 193, 227, 275, 285).

¹⁷ §§ 155, 158, 173, 175, 177, 179 l'almirall, 198, 202, 232 En Berenguer d'Entença; 280 mort de Sanxo de Mallorca, 289, 292, 296, 298.

¹⁸ §§ 151, 163, 164, 167, 171 *veritat és*, 172, 177, 184, 186, 187, 227, 287.

l'articulació progressiva del material narratiu, deixant en suspens un esdeveniment per a passar a un altre, tornant-hi després; es tracta doncs d'elements necessaris per a teixir els fils de la «història».

LA SÍNTESI

Una altra sèrie d'intervencions característiques és representada per la clara tendència a sintetitzar expressions, passatges i fins capítols sencers de l'obra muntaneriana. Segons els propis interessos, Francesc de Barcelona exposa de manera succinta fets que a la *Crònica* són recordats amb abundància de detalls. L'anàlisi d'aquesta categoria d'intervenció contribueix a revelar quins són els aspectes poc importants per a l'adaptador i quines finalitats aquest persegueix concedint escassa atenció a alguns esdeveniments més aviat que a d'altres, indicant així quins elements són per a ell secundaris. També en aquest cas és necessari establir una distinció entre els elements sintetitzats. Com per l'omissió, de vegades notícies que pertanyen al contingut, o més aviat parts amb funció essencialment connectiva, són reproduïdes de manera abreujada. Això confirma que els mecanismes d'estructuració del text cronístic són concebuts pels dos autors de manera substancialment diferent.

Pel que fa al contingut, entre els aspectes reproduïts de forma descarnada i menys emfàtica respecte a l'obra muntaneriana cal esmentar la descripció de cerimònies¹⁹ i preparatius,²⁰ de proeses acomplides per barons i sobirans,²¹ de batalles i atacs amb

¹⁹ §§ 148 coronació de l'infant Jaume qui devé rei de Sicília, després de la mort de Pere el Gran; 293 convocatòria de les *Corts* a Barcelona, on l'infant Alfons és reconegut com a sobirà; 297 començament de la cerimònia de coronació d'Alfons el Benigne a Saragossa i tot seguit descripció del cavall del rei i del seguici. Exèquies i condol: 153 (per a Pere el Gran), 189 (per a l'infant Pere mort al setge de Lleó). Festejaments i torneigs: 161, 166, 173. Festejaments: 175 (arribada a Barcelona de Jaume de Sicília, ara rei d'Aragó), 185 (coronació de l'infant Frederic com a rei de Sicília i retorn a Catalunya de la reina mare, festejaments i mort d'aquesta), 198 (el Papa revoca l'entredit als catalans); 279 (retorn de l'infant Alfons de la campanya de Sardenya i Còrsega), 290 (els aragonesos entren a Càller). 215 Roger de Flor és acollit a Adrianòpoli per Miqueli, fill major de l'emperador.

²⁰ §§ 157 (per l'atac contra el rei de Castella); 163 (per la partença de Jaume de Sicília amb els seus hòmens cap a Nàpols); 175 (per la partença de Jaume de Sicília cap a Catalunya, qui deixa el regne a l'infant Frederic); 185 (per la partença de la reina, mare de l'infant Frederic ara rei de Sicília, cap a Roma, on va en pelegrinatge), 201 (per la partença d'aquells qui seguiran Roger de Flor a Constantinoble), 295 (per la cerimònia d'investidura i coronació de l'infant Alfons a Saragossa).

²¹ §§ 149 (de Bernat de Sarrià a la costa del Lazio), 155 (de Joan de Sarrià, net de l'almirall, a la costa d'Andalusia i després el seu retorn a Barcelona), 179 (un torneig entre l'almirall i un cavaller castellà en ocasió dels festejaments a Calataiud), 188 (Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc, ataca Castella i Múrcia; descripció de les proeses i detalls relatius als enfrontaments militars), 191 (els catalans, guiats pel comte Galceran i don Blasco, s'enfronten amb els cavallers de la mort i els vencen), 196 (Roger de Flor, una nit de tempesta, abasta de blat Messina assetjada), 197 (Simó de Vallgornera entra a Sciacca assetjada pels francesos).

detalls tàctics,²² les decisions i els esdeveniments secundaris,²³ les informacions considerades d'escàs interès,²⁴ passatges explicatius²⁵ o bé elogiadors.²⁶

²² §§ 152 (incursions dels catalans a la costa marsellesa i tècniques del combat; retorn a Barcelona de les naus), 158 (Alfons el Franc d'Aragó ataca Castella i sotmet per als infants Fernando i Alfonso terres i possessions del rei Sanxo, llur avoncle; sabut que els francesos en Lluenguadoc es preparen per a atacar-lo retorna en Aragó), 159 (incursions de l'almirall al nord Àfrica, fins a l'illa de Djerba, que el rei li ha concedit i tot seguit enfrontaments a Brindisi amb els francesos), 165 (Carles d'Anjou tramet reforços per a defensar Gaeta i incursions dels catalans en la regió), 172 (els catalans conquisten Menorca i vencen els sarraïns, deixen un governador i repoblen l'illa), 192 (batalla dels aragonesos contra els francesos i el príncep de Tàrantó), 202 (enfrontament entre els genovesos i els catalans arribats a Constantinoble), 220 (batalla de Gal·lípol), 224 (Muntaner i els pocs hòmens qui s'han quedat a Gal·lípol es defenen d'una incursió), 227 (enfrontament entre Muntaner i els seus hòmens a Gal·lípol contra Antonio Spinola i els genovesos), 275 (batalla contra el Comte Ner, vora Càller), 276 (enfrontament dels catalans de Bonaire amb els hòmens del castell de Càller, qui intenten una incursió), 284 i 285 (enfrontaments per mar amb els pisans vora Càller).

²³ §§ 152 (l'almirall va a saquejar la costa de Marsella, esperant el jorn establert per la coronació del rei), 169 (el rei de França tramet hòmens i diners al rei Carles per a defensar Gaeta assetjada pels catalans i decisió conseqüent de tractar la pau amb ells, donat l'èxit desastrós del setge), 181 (els anjoiïns tracten la pau amb els aragonesos), 192 (el rei Carles tramet el seu fill —el príncep de Tàrantó— per ajudar els seus hòmens en Sicília contra els aragonesos), 198 (el Papa revoca l'entredit als catalans), 204 (Roger de Flor anul·la el deute corresponent a l'estada dels seus hòmens a l'Artaquí i detalls relatius al compte), 206 (l'almirall i Rocafort s'ajunten amb Roger de Flor a Tiro), 207 (Muntaner abasta de cavalls En Rocafort), 216 (detalls relatius a l'acusació feta a l'emperador responsable de l'assassinat de Roger de Flor i dels seus hòmens), 227 (Antonio Spinola desafia Muntaner i els seus hòmens a Gal·lípol), 230 (els catalans decideixen abandonar la regió de Gal·lípol), 234 (Tesi Jaqueria va a l'illa de Fulla durant la nit de Pasqua), 238 (l'infant fill del rei de Mallorca és presoner a Nàpols de Robert d'Anjou), 281 (detalls relatius als acords de pau entre el rei Frederic de Sicília i Robert d'Anjou), 281 (el Papa cedeix a Robert d'Anjou les possessions a Calàbria i Polla que abans eren del rei Frederic de Sicília), 283 (socors del rei de Sicília qui ajuda els genovesos), 289 (represa dels atacs dels pisans de Càller després de la partença de l'infant Alfons), 291 (mort de la muller de l'infant Alfons amb la seva genealogia), 294 (l'infant Alfons decideix coronar-se a Saragossa).

²⁴ §§ 154 (l'almirall retorna a Barcelona i després va a Saragossa per assistir a la coronació d'Alfons el Benigne, mentrestant deixa l'estol al seu net, Joan de Llúria, per a que vagi a saquejar els sarraïns de la costa espanyola), 156 (repetició de notícies redundants: preparatius per la partença), 162 (el rei d'Anglaterra i Carles d'Anjou ofereixen llur filles en matrimoni al rei d'Aragó amb els tractes conseqüents), 166 (conclusió dels tractes pel matrimoni i preparatius abans de l'entrevista), 171 (en el miracle de l'*almogàver* qui menja carn la vigília de Nadal es descriuen els preparatius per a dinar, la confessió del malcapitat, les seves condicions de salut i la guarició després del miracle), 172 (les naus arriben escalonades al port de Maó després de la tempestat i tornant de Sicília l'estol s'encontra amb una tempestat al golf del Lleó; el rei de Sicília i l'almirall visiten les possessions a Calàbria i Polla), 173 (les bèsties amb què parteixen els missatgers i detalls relatius a la malaltia del rei), 175 (l'infant Jaume, arribat a Barcelona, honora el seu frare difunt), 176 (Sanxo de Castella sol·licita la pau amb Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc, i conclusió de la pau amb concessions als infants Alfonso i Fernando de Castella, prodigalitat dels aragonesos durant els festejaments), 182 (Blanca d'Anjou es casa amb Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc, noces i festejaments), 185 (tentatives de pau entre el Papa, el rei de França i Carles d'Anjou), 189 (l'infant Pere mor al setge de Lleó), 192 (crit de guerra dels *almogàvers* amb el brillantor de les llances; el príncep de Tàrantó és empresonat i encomanat a alguns cavallers), 197 (pèrdues dels francesos al setge de Sciacca), 203 (generositat dels catalans vers les poblacions qui fugen dels turcs), 213 (naixement del fill de Roger de Flor), 214 (Paris rapta Elena), 217 (comentari de Muntaner sobre la venjança per la mort de Roger de Flor), 224 (referència al socors diví a la batalla de Gal·lípol entre Muntaner i els seus hòmens i un baró de Salonic), 226 (tothom vol

Com ja s'ha notat tractant de l'omissió, també pel que fa a la síntesi aquest procediment interessa també aspectes relacionats amb l'estructura de l'obra, com per exemple passatges funcionals a la concatenació dels esdeveniments narrats²⁷ o les referències redundants,²⁸ que a la crònica de Muntaner tenen un paper emfatitzador i amplificatiu, segons un mecanisme de *variatio* en què l'autor insisteix per a precises finalitats comunicatives o expressives.

EL TRACTAMENT DEL DISCURS DIRECTE

A cavall d'aquestes dues categories (omissió i síntesi) és possible identificar-ne una tercera, resultant de llur intersecció i caracteritzada per tendències d'adaptació que es poden adscriure a cadascuna d'elles alternativament segons els contextos. Un cas exemplar d'aquest tipus ho representa el tractament reservat al discurs directe. A l'obra muntaneriana aquest assumeix gran importància, posat que contribueix a construir el text literari, amb la inserció de comentaris percebuts com a verídics precisament perquè proferits pel subjecte participant i testimoni directe dels esdeveniments narrats i que tenen un paper primari, sigui des del punt de vista de

²⁵ §§ 157 (decisió de recomençar la guerra contra el rei de Castella), 158 (Sanxo de Castella no combat contra Alfons el Franc d'Aragó), 167 (actuació dels acords per l'alliberació del rei Carles, presoner d'Alfons el Franc d'Aragó), 190 (raons de la represa de la guerra entre els catalans i els angioïns al sud d'Itàlia), 199 (Roger de Flor decideix deixar el rei de Sicília i referència a la seva fama en Orient), 192 (el príncep de Tàranto canvia ruta i desembarca a Tràpani), 220 (data de la batalla de Gal·lípol), 271 (composició del sermó per la campanya de Sardenya i Còrsega); comentaris de Muntaner: 237 (impossibilitat de recobrar això que li han robat); 283-284, 286, 290 (consideracions relatives als hòmens *de comuna* i a llur infidelitat); 287 (referències a l'auditori futur), 286 (descripció dels pecats d'Estampaix i consideracions morals), 296 (noms dels cavallers novells el jorn de la coronació d'Alfons el Benigne), 297 (referència a les cerimònies d'investidura i coronació del rei).

²⁶ §§ 174 (sobre el difunt infant/rei Alfons), 206 (propietats miraculoses del sepulcre de Sant Joan), 296 (sobre Alfons el Benigne qui ha estat coronat).

²⁷ §§ 167 (els reis d'Anglaterra i d'Aragó prenen comiat l'un de l'altre i tornen cadascú al seu regne i a la fi del capítol l'expressió de transició *Ara us lleixaré de parlar de...*), 169 (Jaume de Sicília torna a les seves terres després de la pau amb el rei Carles vora Gaeta i expressió de transició *Ara us lleixaré de parlar de...*); 179, 189, 288 (*E així lleixar-vos-he a parlar de...*), 182 (referències al goig i als festejaments per l'entrada al monestir dels fills majors del rei de Mallorca i del rei Carles), 229 (*Ara us lleixaré de parlar de...* passant als fets relatius a Berenguer d'Entença, presoner dels genovesos), 238 (interrupció de la narració dels fets dels catalans al ducat d'Atenes perquè no ha assistit personalment als esdeveniments).

²⁸ §§ 173 (convocació de les *Corts* a Barcelona), 175 (el comte d'Empúries va a Sicília per dur a Catalunya Jaume, futur rei d'Aragó després de la mort del seu germà Alfons el Franc), 177 (els missatgers de Sanxo de Castella arriben per parlar amb Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc), 186 (decisió de Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc, de tornar les illes Balears al rei de Mallorca).

l'aconseguint del valor artístic, sigui des d'aquell més propiament estructural. El discurs directe, el diàleg, contribueixen al desenvolupament de la narració, infont-hi, a més, vivacitat, i Muntaner se'n serveix amb extrema mestria. Aquest aspecte és interessat doncs per a tractaments diferents a l'adaptació de Francesc de Barcelona, connectats amb la seva mateixa natura, i és per això que desapareixen els discurs encomiàstics i els comentaris personals,²⁹ omesos de vegades perquè representen un vehicle d'informacions considerades no significatives; més sovint, però, es manifesta la tendència a transformar el discurs directe en indirecte,³⁰ homogeneïtzant el registre expressiu, encaminat així cap a una uniformitat tendencialment constant, almenys segons l'intent de l'adaptador.

LA INTERPOLACIÓ

A més de l'omissió, la síntesi i el tractament específic del discurs directe, es delinea a *Llibre* una quarta categoria d'intervenció, si be molt menys freqüent respecte a les altres, i per això menys incisiva; no obstant la seva freqüència relativament escassa, però, en dos casos almenys el material interpolat és connotat de manera molt precisa i això permet individuar les raons que són a l'origen de l'operació realitzada.

La primera interpolació de relleu apareix al començament del text de Muntaner reproduït per Francesc de Barcelona (capítol 146) i es refereix al testament del rei Pere el Gran, difunt el 1285. La *Crònica* no comprèn referències sobre les disposicions testamentàries del rei i tampoc el text de Desclot, que es conclou precisament amb la mort del sobirà aragonés. El *Llibre*, al contrari, interpola en aquest punt un passatge prou extens, precisant les últimes voluntats del rei i per consegüent les reparticions de les seves possessions entre els seus fills.³¹ Així, doncs,

²⁹ Per exemple al § 149 (el Papa lamenta l'enemistat amb els catalans, de què és inculpat el Papa Martí).

³⁰ §§ 152 (l'almirall demana el permís al rei per anar a saquejar la costa de Marsella i tot seguit l'incitament als seus hòmens abans de l'atac), 163 (Jaume de Sicília anuncia als seus barons la decisió de conquerir Nàpols), 171 (diàleg entre els *almogàvers* a la narració del miracle de la vigília de Nadal), 177 (resposta de Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc, als missatgers de Sanxo de Castella), 185 (drets de l'infant Frederic sobre el regne de Sicília, que el seu germà el rei Jaume ha cedit després de la pau amb el Papa, el rei de França i el rei Carles), 202 (l'emperador de Constantinoble demana al *megaduc* Roger de Flor de parar els *almogàvers* a punt de saquejar la ciutat de Pera), 204 (invitació als hòmens a preparar-se per la *host*), 230 («— Ben deïts! Ben deïts!» que ben deïen).

³¹ Adjunto tot seguit la transcripció semi-interpretativa del passatge; com per a totes les altres citacions textuals presents a aquesta contribució, en sóc limitada a eliminar les abreviatures, dividir les paraules, indicar en lletres els números romans, inserir l'ús de les majúscules, de l'apòstrof en els casos d'elisió, dels accents i de la puntuació. Biblioteca de Catalunya, ms. 487, fol. 264r:

³² He lo testament del rey era en so que llexave lo regne d'Aragó e del principat de Catallunya e regne de València, ab totes les pertinències e drets que agués a les quatre parts del món, a son fill N'Amfós e que agés a ssostenir l'infant En Pere, axí com a germà seu. E la germana dona Violant que li agués a dar marit rey ho

mentre Muntaner s'havia mostrat indiferent a les qüestions hereditàries, intent al contrari a realitzar un text «historigràfic» que es traduí en l'exaltació del casal d'Aragó, per la seva part Francesc de Barcelona introdueix dades documentals, atent també a la repartició de les possessions territorials i dels títols nobiliaris. Altrament la major part de les interpolacions es refereixen a informacions sobre l'aprenentatge cavalleresc,³² les investitures i les coronacions,³³ els comiats,³⁴ les precisacions bèl·liques o estratègiques,³⁵ temporals,³⁶ onomàstiques,³⁷ logístiques³⁸ o encara de tipus diferent.³⁹

Sense cap dubte, però, una de les interpolacions de major relleu apareix en correspondència del capítol 273 de la *Crònica*, com ja havia assenyalat Coll i Alentorn, qui al·ludia a la crònica del *Ceremoniós* com a hipotètica font d'inspiració.

fill de rey, tal que fos honor sua. E li recomanave la reyna sa mare: que axí com era areter seu, que fos més hobeidient a la voluntat d'ella, com era de las pus singulàs e devotes reynes del món. He llexà lo regne de Sicília a l'infant en Jachme, ab tots los drets que s'i pertanyien en les quatre parts del món, e, per que era lo segon fill après de l'infant N'Amfós, li suchseya 'los altres regnes de què avia retat l'infant N'Amfós, ab tots los drets dels dits regnes. He aximateix li recomanave se mare madona la reyna e volia que de ssa vida fos dona e reyna e senyora en lo govern. E la infante dona Violant li recomanave axí com avia l'infant N'Amfós. He aximateix li recomanave lo tert fill, l'infant En Frederic. E volia que, si l'infant En Jachme moria abans que l'infant N'Amfós sens fills legitims, que'l regne de Sicília romangués a l'infant Frederich. E moltes altres bones coses avia al testament, lo cal avia fet lo senyor rey En Pere ab voluntat e consell dels majors de son regne, com l'infant N'Amfós ja n'era partit hi era anat ab tot l'estol sobre Mallorcha, axí com son pare avia hordenat e manat.

³² § 155 (l'almirall i Berenguer d'Entença han après a *tornejjar* d'un senyor de Saragossa, molt hàbil).

³³ § 177 (Jaume, rei de Sicília devingut rei d'Aragó després de la mort del seu germà Alfons el Franc, és reconegut com a sobirà a València).

³⁴ § 179 (Jaume d'Aragó, germà d'Alfons el Franc, i Sanxo de Castellà prenen comiat l'un de l'altre, deixen Calataiud i tornen cascú al seu regne).

³⁵ § 197 (el duc, fill del rei Carles, abandona el setge de Messina, socorreguda per Roger de Flor, i es dirigeix cap a Catània, per conquerir-la), § 221 (una part de l'host de l'emperador que ha de combatre amb els catalans arriba al lloc de la batalla *per l'aigua*), § 228 (els turcs, veient els catalans qui es retiren de l'Anatoli per a establir-se a Gal·lípol, reconquisten les terres que abans havien perdut), § 286 (pèrdues en la nau de Ramon de Peralta en ocasió de l'enfrontament amb els pisans qui tornen de Càller), § 290 (els pisans cedeixen als catalans totes llurs possessions a Sardenya).

³⁶ §§ 174 (data de la mort d'Alfons el Franc), 295 (s'aproxima la Pasqua i els barons es preparen per a participar en la coronació d'Alfons el Benigne).

³⁷ § 179 (el nom de l'almirall: Roger de Llúria).

³⁸ § 214 (l'host catalana s'estableix a Gal·lípol i a la regió circumstant).

³⁹ §§ 207 (els catalans s'apoderen de les viandes i del bestiar dels turcs desconfits vora el confí entre l'Anatoli i l'Armènia), 217 (els missatgers catalans són esquarterats per orde de l'emperador), 220 (grecs i alans es dirigeixen a Gal·lípol per a combatre contra els catalans), 221 (els catalans s'oposen a l'host de l'emperador), 226 (els alans menen amb sí mullers i infants també durant la guerra), 227 (els catalans organitzen una processó a Gal·lípol), 230 (l'infant Ferrando és fill del rei de Mallorca), 282 (recomencen les hostilitats entre el rei Frederic de Sicília i Robert d'Anjou), 296 (Alfons el Benigne distribueix dons i concessions en ocasió de la seva coronació a Saragossa).

Per aclarir millor les relacions entre els dos textos transcriu tot seguit el passatge interpolat al *Llibre*:⁴⁰

He lo senyor infant N'Amfós ach bon temps; però, per contrast de vents, girà's ab tot l'estol al port de Mahó e aquí estaren vuit jorns e dins aquests vuit jorns refrescaren los cavalls en terra. E com vench lo vuyté jorn lo senyor infant ach de consell que ab les galeas tiràs primer, car lo fet se tardara massa si esperàs les naus ne'ls lenys e tarides. E axí u féu, que com vench la nuyt los de les galeas foren recullits e a remis hisqueren del port; e per què era bonanse caix tota la nit anaren vogant. E apres agren vent e fere<n> vela e agren bon temps e anaren aribar a la illa de sent Pere, ab molt vent de ponents que féu tot aquell dia e la nit, he l'endemà hi aribaren ab aquell vent tots los lenys e naus e tarides de l'estol qui eren romases a Mahó...

Un poc després però, sempre al capítol 273, hi apareix una segona interpolació també extensa; l'almirall i el vescomte de Rocabertí posen setge a Càller:

si bé y avia dins més de tres-cents hòmens a cavall e ben quaranta mília de peu, entre huns e altres e tots jorns s'escaramussaven. He apres algun temps que'l senyor infant ach assetjade Viladesgleyes si tramés a dir a l'almirall que s'aparellàs ab vint galeas e que anàs costejant la Sardenya e Còrsega e anàs fins a Port Pisa e aquí esperàs tres o quatre jorns, si li exirien a batalla, e que cramàs naus e lenys e tot so que devant se trobàs. He semblant manament féu a'N Ramonet de Peralta e a'N Bernadí de Cabrera, que ab lurs compayes montassen a les galeas e que anassen ab lo dit almirall a Port Pisa. He axí's féu e anaren costejant devant Sardenya de la part de Carbonayre e la Còrsega. He com fo a Còrsega, devant Port Vell, l'almirall ach consell què faria e, per tant Port Pisa és plage axí com València, fou-li aconsellat que no ss'i aturàs, mes que se'n tornassen. E axí u feren e al tornar giraren-se a Terranova. E aquí l'almirall hisqué tota la gent en terra per cobatre la vila de Terranova e combateren-la molt fort, que l'agren ahuda, que ja avian presa una torra ab escales que avie meses al mur e bé vint-i-cinc hòmens hi avia montats; mas los de la vila materen foch devall a la torra, per què se'n agren 'avallar e tengren-la assetiade tres <jorns>, cobatent-la cascun jorn. E l'almirall duptà que la sua tarde no fos dan de l'astol qui era romàs ab l'infant a Port de Canelles, per so com ell avia lenga de vint-i-cinc galeas qui eren partides de Pisa per venir al castell de Càller. He axí partí's d'aquí e vench-se'n a Càller e trobà que'l senyor infant avia tramés aquí tot l'estol he encare que'l bescomte de Rocabertí avia assetiat lo castell de Càller. He an aquella anade que l'almirall avia feta pres lo castell e la vila d'Ullastre, qui és molt bon loch e viciós e's reteren a l'almirall; e estan hi bé dos-cents cobatents e afronta ab la Barbayre he l'almirall hi lexà bona compaya de les galeas e forní bé lo castell. He l'endemà que fou vengut en Càller, axí com lo sol apuntà, vaeren l'estol, qui eren bé trenta galeas. He l'almirall grahí molt a nostra senyor Déu lo bé he honor que li avia, com era vengut abans d'aquell estol allí; car, si non fos, les fustes de l'estol del senyor infant qui eren aquí pessaven gran perill de ésser cremades hi afogades, per cant eren desermades. E l'almirall ab les dites vint galeas e dues que n'i avia vengudes, que ell avia trameses en Pisa per aver lenga, he axí'ls de vant

⁴⁰ Indico entre parèntesis uncinats les integracions meves.

ab les vin-i-dues galeas ben armades e aparellades a batalla e féu-los tal hafront que les galeas dels pisans agreu goig que se'n poguessen tornar, sens que nagun sacors de gentz ne de virtualles no pogren dar al castell de Càller

A aquest propòsit, Coll i Alentorn assenyalava que les parts interpolades «presenten força semblança amb els capítols 13, 14 i 20 del Llibre primer de la Crònica del Cerimoniós, per bé que són més detallades que aquests».⁴¹ La comparació textual entre els passatges interessats, però, demostra que l'estructura d'ambdós difereix pregonament i que també des del punt de vista informatiu, pel que fa doncs als esdeveniments referits, les notícies compartides són prou escasses, fet aquest que invalida en substància la hipòtesi formulada (poso en cursiva les informacions compartides):

Interpolacions al *Llibre* (cap. 273)

arribada al port de Maó;

dègut al vent contrari;

8 dies a Maó, durant els quals refrescaren los cavalls en terra;

L'infant decideix dirigir-se sens tardar a Sardenya amb les galeres; per evitar la tardança excessiva que implicaria esperar les altres embarcacions;

a la nit les galeres ixen del port i per la bonança naveguen a rems gairebé tota la nit;

Crònica del Cerimoniós (cap. I.13-14, 20)

partença de Portfangós amb la infanta (data); nom de la coca en què viatja l'infant i dels propietaris barcelonins; composició de l'estol i número de les embarcacions;

després de 5 dies una part de l'estol arriba al port de Maó, a l'illa de Menorca;

a causa del maltemp;

dègut a una brega entre els catalans i els aragonesos, l'infant decideix penjar tres hòmens responsables del fet;

dos mallorquins amb una galera armada s'uneixen a l'expedició;

4 dies a Maó;

posat que els pisans trameten reforç a Sardenya,

l'infant decideix canviar embarcació (amb la indicació del nom d'aquesta), per a *dirigir-se tot seguit a Sardenya amb les galeres;*

⁴¹ M. Coll i Alentorn, «El Llibre de les Nobleses», p. 518.

s'alça el vent i el temps és bó, les galeres arriben a l'illa de Sant Pere i al dia següent, amb el vent de ponent, arriben també les altres embarcacions que s'havien aturat al port de Maó;

l'infant ordena a l'almirall, a Ramon de Peralta i a Bernadí de Cabrera d'armar 20 galeres per a anar a assolir les possessions pisanas a Sardenya i Còrsega;

costegen Sardenya de la part de Carbònia i Còrsega; arribats a Portvell parteixen gairebé immediatament, per les condicions desfavorables del combat a causa de la conformació de la costa (comparació amb el litoral valencià); es dirigeixen a Terranova i intenten expugnar-la; prenen una torre amb les escales, on munten 25 hòmens; els habitants del borg calen foc als fonaments de la torre; descripció del setge;

l'almirall, sabent que 35 galeres pisanas es dirigeixen cap a Càller, tem que la seva tardança pugui danyar l'infant, desembarcat vora Càller, a Canyelles (*sic*); l'almirall decideix dirigir-se a Càller on es troba l'estol català-aragonès i el vescomte de Rocabertí qui assetja el castell;

l'almirall conquesta Ullastre (descripció del lloc), deixant-hi 200 soldats i abastant el castell;

al dia següent l'almirall arriba a Càller i poc després hi arriben també 30 galeres pisanas; fi del perill per l'estol que s'havia quedat al port de Càller i desconfita dels pisanas qui tornen a Pisa sense poder socórrer Càller.

l'infant parteix del port de Maó (data i composició de l'estol); després de quatre dies arriba al cap San Marc, vora Oristany; el jutge d'Arborea l'informa que el vescomte de Rocabertí ha arribat a Quartu, a una llegua de Càller, amb els reforç que ell mateix li ha tramès, per a evitar que els pisanas puguin socórrer el castell;

l'estol fa ruta cap a Palma de Sols, mentre una embarcació armada resta al cap de San Marc per a avisar la resta de l'estol; vers mitjanit, a causa de la tempesta, una galera naufraga vora l'illa de Sant Pere (valoració de les pèrdues);

l'infant ordena a l'almirall, a Ramon de Peralta i a Bernadí de Cabrera d'armar 20 galeres per a anar a assolir les possessions pisanas;
els catalans conquereixen el castell d'Ullastre,
però no Terranova.

Entre els aspectes que no interessin a l'adaptador, respecte a l'hipotètica font d'inspiració, hi figuren notícies segurament secundàries, com indicacions temporals (dates: de la partença de l'infant Alfons de Portfangós i del port de Maó; duració del viatge), estratègiques (composició de l'estol i número de les naus; referències al reforç que els pisans trameten a Sardenya; canvi d'embarcació per part de l'infant, per poder viatjar a una galera més ràpida; enviada d'hòmens del jutge d'Arborea al vescomte de Rocabertí qui assetja Càller; partença de l'estol del cap San Marco i ruta cap a Palma de Sols, mentre una embarcació resta per a avisar les altres), logístiques (especificacions geogràfiques; arribada de l'infant al cap San Marco vora Oristany; desembarcament del vescomte de Rocabertí a Quartu, a una llegua de Càller) o altres notícies diferents (nom de les embarcacions e dels seus propietaris); però també la narració d'esdeveniments de menor importància si be connectats amb els fets relatius a l'expedició (la brega i el penjament dels tres responsables; dos mallorquins amb llur galera armada s'uneixen a l'estol per participar a la campanya; naufragi d'una galera de Mallorca vora l'illa de San Pietro a causa del mal temps i valoració de les pèrdues).

Les precisacions, les dades accessòries del *Llibre* respecte a la seva font hipotètica, pertanyen al contrari sigui a notícies «menors», com la situació atmosfèrica (amb la referència al vent contrari o a la bonança enlloc de l'al·lusió general al maltemp; la navegació a rem durant gairebé tota la nit, degut a la falta de vent), informacions tàctiques (com la perillosa tardança en la travessada que suposaria esperar les embarcacions al port de Maó); sigui al tractament extens d'alguns fets, considerats particularment interessants per l'adaptador, i que es refereixen sovint a les proeses complides pels hòmens de l'infant (atacs de l'almirall Carròs, de Ramon de Peralta i de Bernardí de Cabrera contra les possessions dels pisans a Sardenya i Còrsega: Portvell, Terranova, Ullastre), amb especificacions logístiques (l'almirall costea l'illa de la part de Carbonia; conformació de la costa vora Portvell) i estratègiques (temptatives d'expugnar Terranova amb les escales, número dels hòmens qui intervenen en l'atac de la torre, setge); notícies i decisions tàctiques (35 galeres pisanes es dirigeixen a Càller, l'almirall hi torna i troba el castell assetjat per terra pel vescomte de Rocabertí i per mar per l'estol català; desconfita dels pisans que no poden socòrrer Càller); a més és amplificada la conquesta d'Ullastre per part de l'almirall amb les disposicions per al seu govern (amb notícies relatives al lloc). Els dos textos, finalment, divergeixen a propòsit de la duració de l'estada de l'estol al port de Maó (8 dies segons el *Llibre*, 4 a la crònica del *Ceremoniós*).

L'esquematització sinòptica del material narratiu i la comparació entre el *Llibre* i la crònica del *Ceremoniós* demostren que els punts de contacte entre les dues obres són en realitat escassos; amb certa freqüència, a més, les interpolacions de Francesc de Barcelona proveeixen notícies inexistents a l'hipotètic model, de què discrepen per aspectes essencials i no solament de detall. Tot això impedeix identificar la crònica

amb la font d'inspiració d'aquests passatges del *Llibre*.⁴³ Prescindint, però, de la procedència del material interpolat, és interessant analitzar el gènere d'informacions suplementàries que Francesc de Barcelona jutjà necessari inserir a la seva obra, respecte al text de Muntaner, considerat evidentment massa succint en aquests punts, fins a empènyer-lo a cercar en altre lloc notícies ulteriors. És en substància el desplegament d'aspectes tàctics i estratègics que ocupa els passatges desconeguts al model; aquests presenten dades inèdites sobre la travessada cap a Sardenya, amb l'etapa a Maó, i tot seguit sobre els atacs de l'almirall a Sardenya i Còrsega contra els pisans; sobre el retorn a Càller d'aquest i sobre els enfrontaments amb les galeres pisanes arribades a última hora, que fallen en llur temptativa d'abastar el castell. En fi, són essencialment les notícies bèl·liques i militars que interessen a l'adaptador en aquesta fase de la redacció de l'obra.

Ultra les interpolacions contingudes al capítol 273, però, al text del *Llibre* hi apareixen dues intervencions més d'aquest tipus, també prou extenses; es tracta de dos passatges inserits al capítol 275, relatius al socors que el Comte Ner porta a Sardenya, per a sostenir els pisans del castell de Càller. La porció de text interpolada és la següent:

[e lo senyor infant féu armar trenta galeas ... e eixí defora per ço que es combatés ab los pisans e genovesos] qui y eren. He les galeas d'aquells eren trenta-i-sis, ben aparellades, ultra moltes altres fustes que avien amenades; e van partir de Santa Magdalena per venir devers l'estol de l'infant. Ab les trenta galeas, batalla parade, van devers ells he cant les galeas dels pisans los foren prop els agreu escusits [E aquells foren així corteses, que anc no els volgren esperar] que segueix gairebé a continuació, separat del passatge precedent per una breu oració:

[Sí que el senyor infant veé que no hi podia als fer] pensà que fera; e estant en aquest pensament dos sarts vengren ab hun lle<ny> hut (*sic*) devers lo senyor infant, e exien de Caboterra. E com foren montats en la gualea de l'infant digueren-li: «Senyor, vós sosts montat en les galeas e les galeas dels pisans fan-vos assí simbell e tenen-vos a noves e an ja posade la cavellaria e són partits de Caboterra e ss'acosten al castell». E cant l'infant sabé assò va's fer venir En Carròs, almirall seu, e dix-li: «Hen Carròs, què-us par d'aquests afers? A nós no és bo d'estar en les galeas, car lo Comte Ner se'n ve ab son poder en lo castell e nós, en totes gui<s>es, li volem exir a batalla ans que sia junt al castell». «Senyor —dix En Carròs—, anats a la bon'ora hordonar vostra batalla; que, si a Déu plau, yo us tendré fort la mar».

Ambdues interpolacions es refereixen al mateix episodi, és a dir a l'arribada dels reforços, afegint detalls estratègics sobre l'enfrontament entre l'estol de l'infant i

⁴³ El segon passatge interpolat correspon exactament a la lliçó del manuscrit 759 (Biblioteca Universitària de Barcelona), que ens trasmet la crònica de Muntaner (fols. 278v-279v).

aquell dels pisans i genovesos, el número d'embarcacions que s'enfronten, la ruta seguida pels agressors per a arribar a Càller i la temptativa d'atac de l'infant. Aquest tipus d'informacions adjuntives predominen netament també a la interpolació al capítol 273 i corresponen, doncs, a una precisa intenció explicativa de l'adaptador, per a definir millor alguns aspectes de la narració: en general proeses de relleu militar durant la campanya.

En contrast, però, amb la tendència mostrada pel *Llibre* a l'eliminació del discurs directe, freqüentement trasformat en indirecte, aquí són introduïts dos diàlegs. El primer serveix en realitat per proveir més informacions sobre l'enfrontament naval i revelar detalls estratègics sobre l'estol atacant (amb l'expedient diversiu davant al port de Càller, per poder tranquil·lament desembarcar la cavalleria poc lluny), fent, però, ressaltar al mateix temps l'engany ordit contra els catalans («les galeas dels pisans fan-vos assí simbell e tenen-vos a noves»); al segon, entre l'infant i l'almirall, s'expressa l'oportunitat tàctica d'oposar una acció bèl·lica a les maniobres pisanes que els sards de Caboterra han descrit a l'infant. La inserció del discurs directe, doncs, apareix menys sorprenent, anul·lant-se el contrast aparent amb la tendència del *Llibre* a la seva eliminació, posat que en aquest punt és funcional a la il·lustració de detalls fonamentals per la descripció dels combats davant el castell de Càller assetjat.

TENDÈNCIES GENERALS DEL «LLIBRE»

De l'anàlisi de les categories d'adaptació presents al text de Francesc de Barcelona i dels elements narratius i narratològics interessats s'obté un quadre prou definit. Pel que fa als casos d'omissió, de síntesi, al tractament del discurs directe, les tendències reelaboratives identificades s'articulen en dos nivells diferents: d'una banda els aspectes que pertanyen al contingut, als mateixos esdeveniments narrats; de l'altra els trets que es poden adscriure al component formal o estructural de l'obra, les parts connectives, el procediment de concatenació dels fets exposats. Aquesta doble actuació per part de l'adaptador és constant i caracteritza el conjunt de les intervencions (omissió, síntesi, modificació del discurs directe) realitzades respecte al text de Muntaner. Al contrari, la interpolació presenta característiques pròpies, que atanyen essencialment al contingut. Tot això permet identificar les tendències generals típiques de l'activitat d'adaptació del model: els elements eliminats –per ommissió o síntesi– corresponen a notícies o esdeveniments considerats escassament interessants (per ser secundaris o no estrictament relacionats amb les línies essencials de la narració), a dades redundants, a les expressions més netes del personalisme i de l'emotivitat muntanerians; o bé a trets funcionals i característics de l'organització i construcció textuals. Al contrari, són afegides a la narració precisions relatives als detalls bèl·lics, estratègics, logístics, les accions tàctiques, dates, referències a personatges específics (de què es cita el nom). En fi, l'intent de l'adaptador sembla dirigit a l'aconseguint

d'un text despullat de la vena personal i emotiva de l'autor originari, per a col·locar-se a l'esfera de la impersonalitat i, doncs, almenys segons la sensibilitat de Francesc de Barcelona, d'una suposada imparcialitat. Així com Muntaner considerava el seu testimoniatge directe i la participació personal el punt de força de la seva crònica, al contrari Francesc de Barcelona tendeix a la mateixa credibilitat i versemblança a través del procediment oposat, és a dir desapareixent del seu *Llibre* i «depurant-lo» de la major part de les referències i notes individuals, per a projectar-lo en una dimensió objectiva. Pel que fa a la sistematització d'aquestes intervencions realitzades sobre el text muntanerí, cal subratllar que aquesta no és total, sinó que defineix una tendència en la pràctica d'elaboració, neta i constant però no absoluta.

EL «LLIBRE» EN RELACIÓ A LA TRADICIÓ MANUSCRITA DE LA CRÒNICA DE MUNTANER

Els resultats de l'anàlisi confirmen la sospita inicial, relativa a la complexa xarxa de relacions que s'estableix entre l'obra de Francesc de Barcelona i la crònica muntaneriana. A la llum d'això que s'ha exposat, doncs, es dedueix que el *Llibre* ocupa una posició molt delicada i variable respecte als testimonis que ens trasmeten l'obra de Muntaner. El *Llibre*, efectivament, es presenta en bona mesura com a una adaptació voluntària i acabada del text originari, de què divergeix molt sovint i intencionalment. Això confirma el paper d'adaptador més que de copista de Francesc de Barcelona, com les dades analitzades han descobert. Ja la col·lació textual inspirava forts dubtes sobre l'oportunitat de considerar el ms. 487 de la Biblioteca de Catalunya contenen el *Llibre* com a ulterior testimoni de la tradició directa de la crònica de Muntaner; dubtes confirmats per l'estudi de les categories d'intervenció en el text, de la seva qualitat i freqüència. A més d'això cal subratllar encara un altre aspecte força important: tot el *Llibre*, –sigui les parts adaptades, sigui les transcrites– presenta la tendència a la substitució lexical i expressiva, a la gairebé constant activitat de reescriptura, segons característiques i fenòmens propis de l'adaptació, més que de la transcripció. Francesc de Barcelona, doncs, en redactar el *Llibre* sembla obeir a un criteri d'intercanviabilitat i és la indiferència de la lliçó i no la seva necessitat a motivar-ne la intervenció. Tot i que cal considerar numerosos passatges com a transcripció de l'obra muntaneriana, de què no es pot i no s'ha de prescindir per a la preparació de l'edició crítica de l'obra de Muntaner. La difícil posició del *Llibre* respecte als manuscrits de la *Crònica* resideix exactament en això: segons els passatges interessats cada vegada aquest es presenta com a adaptació del model, caracteritzat pels casos d'omissió, de síntesi, d'interpolació exposats i per una constant reescriptura de l'original; i d'altra banda i al mateix temps en representa una transcripció, que en difereix pels errors i variants comuns a tot testimoni manuscrit de tota tradició directa. Si a més es considera que els passatges adaptats, o més aviat transcrits, no apareixen a la narració de manera clarament localitza-

ble, sinó que s'intercalen, sobreposant-se de vegades, en resulta una complicada alternància; i la praxi ecdòtica haurà de registrar-ne els desplaçaments continus, passant de l'estudi de la tendència a l'adaptació del material narratiu assumit, a la col·lació d'una transcripció «fidel» del model.

Cal considerar, doncs, el *Llibre de les nobleses dels reis* de Francesc de Barcelona un testimoni de la tradició directa de la crònica de Ramon Muntaner, la col·lació del qual és imprescindible per la *restitutio textus*, i al mateix temps un testimoni fent part de la seva tradició indirecta, amb les traduccions antigues i les citacions en altres obres. La seva mateixa contextura mostra una situació que es podria definir «mixta», a cavall entre tradició directa i indirecta de l'obra muntaneriana.